

EFEKT STEREOTYPŮ NA DETEKCI LŽI PROSTŘEDNICTVÍM NEVERBÁLNÍCH PROJEVŮ CHOVÁNÍ

LENKA MYNAŘÍKOVÁ, HEDVIKA BOUKALOVÁ

Studie se zaměřuje na vztah mezi detekcí lži a tendencí ke stereotypnímu hodnocení druhých podle vizuálních charakteristik. Předpoklad vychází z výzkumů společenských stereotypů (např. Eagly, Ashmore, Makhijani, Longo, 1991), poukazujících na tendenci spojovat vzhled druhých lidí s domnělými vlastnostmi osobnosti a spojovat konkrétní vizuální prvky s určitými charakteristikami. Respondenti (n = 197) pracující u různých policejních útvarů v České republice hodnotili v úloze zaměřené na neverbální detekci lži pravdivost prohlášení různých vzhledových typů vyslychaných osob v sadě 21 videozáznamů z reálného vyšetřování trestných činů. Výsledky výzkumu potvrzují předchozí zjištění, že respondenti mají na základě své profese tendenci častěji hodnotit podezřelé jako lhouty. Při hodnocení videozáznamů hrály stereotypy významnou roli. Výpovědi podezřelých odlišného etnického původu byly považovány za klamavé častěji než výpovědi ostatních podezřelých. Starší podezřelí byli považováni za pravdomluvnější než mladší. Výzkum může být prospěšný pro vzdělávání v profesích, které využívají metody detekce lži a pro pochopení vlivu stereotypů na naše představy a hodnocení druhých.

Klíčová slova: detekce lži, neverbální projevy, stereotypy, policie, Česká republika

1. Úvod

1.1 Teoretická východiska

Cílem výzkumu je sledovat možný vztah mezi a) stereotypními přesvědčeními o jiných lidech na základě jejich vzhledu, národnosti, věku a dalších případných charakteristikách, významných v jejich vzhledu a b) schopností odhalit lži a pravdy, které říkají tyto osoby. Předpokladem je, že přesnost detekce lži může být ovlivněna názory, které si na druhé lidi utváříme během interakce s nimi. Mezilidská interakce je velmi senzitivní vůči různým stereotypům.

Kdykoli se dva lidé setkají, dochází k okamžitému utváření závěrů o chování a charakteristikách druhého na základě často nedostatečných informací, jako jsou rysy obličeje, postava, nálada, věk, vzdělání, pohlaví nebo národnost (Eagly, Ashmore, Makhijani, Longo, 1991; Bar, Neta, Linz, 2006). Do tohoto procesu utváření dojmu o druhých lidech vstupuje řada ovlivňujících faktorů, jako jsou naše očekávání, projekce vlastních motivů, potřeb či nedostatků do druhých, implicitní teorie osobnosti (představy o vzájemných souvislostech mezi vlastnostmi) či stereotypy (ať už dané sociální rolí vnímané osoby, příslušností k sociální skupině nebo právě vzhledem). Složitost sociální percepce

podtrhují i determinanty, které do ní dále vstupují ve formě např. efektu primárnosti nebo haló efektu, podle kterých pak posuzujeme další chování osoby. Jakékoliv nápadnosti v chování nebo fyzického rázu upoutávají pozornost a ovlivňují formování dojmu. Tyto projevy, efekty či heuristiky usnadňují percepci v tom smyslu, že nám poskytují návody, podle kterých můžeme druhé osoby rychle kategorizovat na základě různých rysů nebo zdánlivě souvisejících prvků.

Heuristika obličejových rysů například popisuje, že lidé s atraktivní tváří a s dětským vzezřením jsou obvykle považováni za čestnější (viz Vrij, 2004 pro více informací). Je patrné, že tyto strategie utváření dojmu mohou být usnadněním, ale současně jsou zatíženy velkou nepřesností a mohou vést k řadě chybných atribucí. Přitažlivost a pohlaví osoby, s níž navazujeme interakci s cílem ji oklamat, mohou ovlivnit úspěch verbální i neverbální lži (DePaulo, Stone, Lassiter, 1985).

1.2 Stereotypy a stereotypní hrozba

Tyto i další tendence mohou být velmi nebezpečné zvláště ve forenzně-psychologické oblasti. Policejní vyšetřovatelé, ovlivňovaní takovými stereotypními názory, mohou mít tendenci hodnotit podezřelé způsobem, který popisuje koncept tzv. stereotypního ohrožení (stereotypical threat). Toto pojetí se vztahuje ke „konkrétní, v reálném čase probíhající hrozbě, že osoba bude souzena a bude s ní jednáno nevhodně v prostředí, kde je běžný negativní stereotyp o skupině, k níž osoba náleží“ (Steele et al., 2002, s. 385). Tyto stereotypní představy ovlivňují naše chování a vztah k dané osobě, s níž jsme v interakci. Navíc ale mohou vést i ke změnám v chování dané osoby, což vede k situaci, kdy „jedinec může zdánlivě svým projevem potvrzovat negativní sociální stereotyp o své členské skupině“ (Schmader, Johns, 2003, s. 440).

Stereotypní hrozba může mít negativní vliv na výkon lidí při různých úkolech, pokud mají pocit, že jsou posuzováni na základě své příslušnosti k určité skupině. Mezi skupinami, které se často ocitají pod vlivem popsaného ohrožení, jsou například ženy v atletice (Stone, Lynch, Sjomerling, Darley, 1999; Stone, McWhinnie, 2008), ženy při vyjednávání (Kray, Galinsky, Thompson, 2002), homosexuálové v péči o děti (Bosson, Haymovitz, Pinel, 2004), starší osoby v paměťových úkolech (Levy, 1996) nebo ženy při řízení dopravních prostředků (Yeung, von Hippel, 2008). Stereotypní hrozba, jak se zdá, může poškodit výkon v jakémkoli úkolu, ve kterém stereotypní přesvědčení naznačují, že členové některých skupin dosahují horších výsledků než ostatní. Vliv této hrozby zesilují média, jejichž efekt je v oblasti posilování stereotypních představ velmi patrný. Například analýza novin v Chicagu poukázala na zobrazování pachatelů trestných činů jako Afroameričanů vedených v poutech policisty bílé barvy pleti, ne naopak (Entman 1990). Afroameričané bývají v negativních rolích zobrazováni 2,4krát častěji než Evropané (Entman, 1990).

1.3 Stereotypní hrozba ve výslechové situaci

Důvodem pro studium možných stereotypů a stereotypní hrozby v oblasti detekce lži je, že policisté by mohli považovat určité skupiny lidí za častěji klamající v situaci výslechu než ostatní. Najdowski (2011) ve své meta-analýze různých výzkumů zjistil, že policisté častěji chybně označí za vinné osoby černé barvy pleti. Tyto osoby se navíc mohou chovat určitým způsobem, protože předem očekávají, že by mohly být posuzovány negativně a nesprávně a tudíž být obviněny ze lži. Tendence policejních vyšetřovatelů

kategorizovat podezřelé na základě rasových stereotypů je doložena výzkumy a potvrzuje častou tendenci vnímat rasové menšiny negativně vlivem chybné interpretace skutečných faktů a vlastních domněnek (Gumbhir, 2007). Kromě policistů ke stereotypní hrozbě inklinují výrazně i soudci, u kterých jsou patrné dvě tendence – buď při projednávání případů považují kulturní a náboženské pozadí činu za přitěžující okolnost či důvod k odmítnutí odvolání, nebo naopak tyto prvky zcela ignorují, ač jsou si jich vědomi (Tomer-Fishman, 2010).

Výpovědi podezřelých při výslechu jsou ovlivňovány kognitivními, emocionálními a behaviorálními procesy, které jsou odpovědné za celkový dojem, které jejich výpověď udělá. Stereotypní hrozba může ve skutečnosti snížit schopnost člověka nasměrovat svou pozornost a chování účelným způsobem (Inzlicht, McKay, Aronson, 2006), což vede k neefektivní regulaci a následně snížené sebekontrolě chování. Stereotypní hrozba může ovlivnit také kognici, zejména kapacitu pracovní paměti, což způsobuje selhání v kontrole, řízení a uchování informací (Schmader, Johns, 2003; Osborne, 2006). To je velmi důležité zejména u svědecké výpovědi, ale také při výslechu ostatních účastníků kriminálního vyšetřování. Hrozba potlačuje také soustředění a zaměření na úkol, který osoba vykonává. Důležitým aspektem stereotypního ohrožení je jeho vliv na fyziologické nabuzení. To může mít vliv na fyziologické procesy běžně spojované se lhaním, jako je variabilita srdeční frekvence (Croizet, Dépres, Gauzins, Huguet, Leyens, Méot, 2004), vodivosti pokožky a krevního tlaku (Osborne, 2006, 2007). Pod vlivem stereotypní hrozby tedy může dojít k nežádoucímu zkreslení různých běžně užívaných metod detekce lži, ať už vycházejících z analýzy verbální výpovědi nebo z fyziologických změn.

Lidé čelící úkolu, ve kterém může být navozena stereotypní hrozba, mohou dosahovat někdy lepších výsledků, pokud je úkol snadný, ale dosahují horších výsledků u obtížných úkolů ve srovnání s lidmi, kteří nejsou stereotypnímu ohrožení vystaveni. Výslech jako náročná situace, zejména při vyšetřování tzv. high-stakes trestných činů (tedy činů, u kterých pachatelé při odhalení hrozí velmi vysoké tresty), může vést k výskytu negativních vlivů stereotypní hrozby. To znamená, že stereotypní hrozba by mohla pomoci odhalit lži, ale současně může také vyvolat chování podobné klamavému u pravdomluvných osob, a tudíž vést k silnější tendenci policejních vyšetřovatelů falešně obvinít nevinného člověka ze lži. Také pocit, že jsem zařazen na základě stereotypního přesvědčení, vytváří úzkost, která vede ke zvýšení chování potvrzujícího daný stereotyp (Najdowski, 2011).

2. Postup výzkumu

2.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu, jak bylo uvedeno výše, je sledovat možný vztah mezi a) stereotypními přesvědčeními o jiných lidech na základě jejich vzhledu, národnosti, věku a dalších případných charakteristikách, významných v jejich vzhledu a b) schopností odhalit lži a pravdy, které říkají tyto osoby.

2.2 Respondenti

Jako respondenti byli osloveni příslušníci Policie České republiky, především policejní úředníci a vyšetřovatelé, ale i policejní psychologové atd. Všichni respondenti byli české národnosti. Výzkumu se zúčastnilo celkem 197 osob produktivního věku. Respondenti

byli rozděleni do 7 skupin podle krajských ředitelství, do kterých služebně patřili (Praha, Brno, Olomouc, Tábor, Pardubice, Hradec Králové – 2 skupiny).

2.3 Materiál a metoda

Respondenti posuzovali pravdivost výpovědí osob v reálných situacích. Bylo jim promítnuto 21 videozáznamů o délce 20–30 vteřin z úkonů přípravného řízení realizovaných v rámci vyšetřování trestných činů, na nichž sledovali 8 podezřelých/svědků (6 mužů a 2 ženy). Zvuk byl ve všech případech upraven tak, aby nebylo rozumět tomu, co osoby na záznamech říkají, ale aby byly zachovány hlasové charakteristiky jako intonace, zabarvení hlasu apod. Pozice kamery se měnila, v některých případech byl detailně zabírán především obličej či horní část těla, v jiných byla snímána celá scéna včetně vyšetřovatele, dalších postav a prostředí. Vyšetřované trestné činy zahrnovaly ve všech případech vraždu a dále krádež a záznamy byly upraveny tak, aby nebylo možno identifikovat jména nebo jiné osobní či citlivé údaje. Byly vybrány takové případy, v nichž existoval důkaz pro pravdivost nebo lživost výpovědi vyslychané osoby (informace ze spisového materiálu), bylo tedy možno stanovit přesně tzv. ground base truth, jejíž absence bývá ve výzkumech častým nedostatkem. Celkově bylo promítnuto 12 pravdivých a 9 lživých výpovědí.

Odpovědi respondenti zapisovali do záznamového archu anonymně. Pouze ti, kteří byli ochotni k další spolupráci, uvedli v testovém archu i kontaktní údaje (telefonní číslo nebo e-mail). Poté jim byla podána instrukce: „Uvidíte sadu videozáznamů, na nichž osoby podávají výpověď týkající se trestného činu. Zvuk je na záznamech zastřený a proto nebudete rozumět tomu, co osoby říkají. Nejedná se o chybu záznamu. Každý záznam trvá přibližně půl minuty a po celou dobu bude výpověď buď pravdivá, nebo bude obsahovat lživé údaje. Po zhlédnutí každého záznamu označíte do předložených archů, zda osoba mluví pravdu nebo lže.“ Bezprostředně po promítnutí ukázky respondenti označili do předloženého archu, zda osoba na videozáznamu říká pravdu nebo lže a po krátké pauze následoval další videozáznam do celkového počtu 21 klipů. Spolu s úvodní informací a případnou diskusí v závěru trval výzkum na každém z krajských ředitelství 20–30 minut.

Následně byla skupina 15 posuzovatelů požádána, aby kategorizovali osoby ve videoklipech v závislosti na jejich věku, pohlaví, vzdělání a národnosti. Také se pokusili pojmenovat podezřelé podle stereotypních představ o vzhledu druhých (mladý skinhead, starší vzdělaná žena, mladá naivní dívka, mladý bezdomovec, hlupák, sympatický kluk, muž odlišné národnosti) dokončením otevřených vět „On/ona vypadá jako...“.

3. Výsledky

Průměrná přesnost detekce pravdy byla 0,472 (SD = 0,133) a průměrná přesnost detekce lži dosáhla 0,679 (SD = 0,165). Hodnoty (viz Tab. 1) spolu nekorelují a rozdíl mezi nimi není signifikantní, výsledky tedy nejsou zatíženy truth nebo lie bias, $t(197) = -13,796$, $p < 0,001$, a můžeme očekávat, že poukazují na reálnou schopnost respondentů detekovat pravdu a lež.

Regresní analýza metodou stepwise (s prediktory národnost, pravdivost výpovědi, věk, vnímaná inteligence a pohlaví podezřelých, viz Tab. 2 a Tab. 3) ukázala, že národnost podezřelých a skutečná pravdivost výpovědi vysvětlují 38,9 % variance přesnosti detekce lži, $F(1, 19) = 4,875$, $p < 0,05$. Národnost sama vysvětluje 20,4 % variance přesnosti

detekce lži, $F(2, 20) = 5,726$, $p < 0,05$. Nárůst v charakteristice R^2 při použití modelu 1 (pouze národnost podezřelých) je signifikantní, stejně jako další nárůst s přidáním druhé proměnné v modelu 2. Proměnné věk podezřelých, vnímaná inteligence podezřelých a pohlaví podezřelých byly z analýzy vyloučeny. Zde je patrné, že samotná národnost vyslychané osoby může mít velmi silný vliv na vnímání pravdivosti nebo lživosti její výpovědi.

Tabulka 1 Průměrné přesnosti

	N	Minimum	Maximum	Stř. hodnota	Std. odchylka	Variance
Pravda	197	,17	,75	,4716	,13262	,018
Lež	197	,11	1,00	,6793	,16454	,027
Celkem osob	197					

Tabulka 2 Shrnutí modelu

Model	R	R ²	Úprava R ²	Std. chyba odhadu
1	,452 ^a	,204	,162	20,490
2	,624 ^b	,389	,321	18,448

a) Prediktory: (konstanta), národnost; b) Prediktory: (konstanta), národnost, pravdivost

Tabulka 3 ANOVA^a

Model	Součet čtverců	df	Stř. hodnoty	F	Sig.	
1	Regrese	2046,838	1	2046,838	4,875	,040 ^b
	Residuál	7977,076	19	419,846		
	Celkem	10023,914	20			
2	Regrese	3897,730	2	1948,865	5,726	,012 ^c
	Residuál	6126,184	18	340,344		
	Celkem	10023,914	20			

a) Závislá proměnná: přesnost detekce lži; b) Prediktory: (konstanta), národnost; c) Prediktory: (konstanta), národnost, pravdivost

Beta koeficienty (regresní váhy) pro uvedené dvě proměnné zahrnuté ve finálním modelu jsou 0,528 pro národnost podezřelého a 0,436 pro skutečnou pravdivost výpovědi. Oba koeficienty jsou signifikantní na hladině 0,05 (viz t-hodnoty v Tab. 4).

Míra variance skóre přesnosti detekce lži, vysvětlená regresní analýzou za použití metody enter, je 0,525, $F(5, 15) = 3,318$, $p < 0,05$ (viz Tab. 5 a Tab. 6). Bereme-li v úvahu všechny zmíněné faktory (národnost, pravdivost výpovědi, věk, vnímaná inteligence a pohlaví podezřelých), vysvětlují společně 52,5 % variance v přesnosti detekce lži.

Tabulka 4 *Koeficienty*

Model B		Nestandardizované koeficienty		Standardizované koeficienty	t	Sig.
		Std. chyba	Beta			
1	(konstanta)	29,412	14,274		2,061	,053
	národnost	25,142	11,387	,452	2,208	,040
	pravdivost					
2	(konstanta)	-3,174	18,985		-,167	,869
	národnost	29,392	10,413	,528	2,823	,011
	pravdivost	19,268	8,263	,436	2,332	,032

Tabulka 5 *Shrnutí model – metoda enter*

Model	R	R ²	Úprava R ²	Std. chyba odhadu
1	,725 ^a	,525	,367	17,813

a) Prediktory: (konstanta), národnost, pravdivost výpovědi, věk, vnímaná inteligence, pohlaví

Tabulka 6 *ANOVA^a – metoda enter*

Model	Součet čtverců	df	Stř. hodnota	F	Sig.	
1	Regrese	5264,597	5	1052,919	3,318	,032 ^b
	Residuál	4759,317	15	317,288		
	Celkem	10023,914	20			

a) Závislá proměnná: přesnost detekce lži; b) Prediktory: (konstanta), národnost, pravdivost výpovědi, věk, vnímaná inteligence, pohlaví

Posuzovatelé při analýze videí určili 7 základních typů podezřelých – mladý skinhead, starší vzdělaná žena, mladá naivní dívka, mladý bezdomovec, hlupák, sympatický kluk, muž odlišné národnosti (ti zde byli 2). Typově se tedy jedná o převahu spíše negativních hodnocení (kromě „starší vzdělaná žena“ a „sympatický kluk“).

Typy podezřelých, které byly signifikantní pro rozlišení úspěšných detektorů lži od neúspěšných, jsou uvedeny v tabulce 7. Respondenti, dosahující vyšší přesnosti detekce lži, častěji správně zařadili výpovědi těchto podezřelých jako pravdivé či lživé, než méně úspěšní respondenti.

Typy podezřelých, které byly signifikantní pro rozlišení úspěšných detektorů pravdy od neúspěšných, jsou uvedeny v tabulce 8. Respondenti, dosahující vyšší přesnosti detekce pravdy, častěji správně zařadili výpovědi těchto podezřelých jako pravdivé či lživé, než méně úspěšní respondenti.

Tabulka 7 *Stereotypy a přesnost detekce lži*

Stereotyp	F (8, 188)	Sig.
Mladý skinhead	5,870	,010
Mladý bezdomovec	7,791	,010
Muž odlišné národnosti	3,907	,010
Hlupák	5,257	,010
Starší vzdělaná žena	4,704	,010

Tabulka 8 *Stereotypy a detekce pravdy*

Stereotyp	F (7, 189)	Sig.
Mladá naivní dívka	5,078	,010
Starší vzdělaná žena	3,203	,010
Mladý bezdomovec	6,668	,010
Muž odlišné národnosti	6,421	,010
Sympatický kluk	2,551	,050

4. Diskuse

Jedním z výsledků, které si zaslouží pozornost, je **vysoká přesnost detekce lži respondentů** (0,679). Identifikovali jsme také 7 respondentů, kteří byli schopni správně určit všechny klamné videozáznamy. Jejich výsledky nejsou zatíženy tzv. lie bias a mohly by tedy být dány jejich skutečnou schopností a ne preferenční tendencí k označování videozáznamů jako lživých. Zde se otevírá prostor pro další výzkumnou práci s tímto jedinci ve směru, který naznačil americký výzkum tzv. lie detection wizards, vedený O'Sullivanovou a Ekmanem. Získat osoby, které by dosahovaly konstantně nadprůměrných výsledků v úlohách zacílených na detekci lži, je obtížné a v zahraničí se mezi přibližně 30 000 lidmi podařilo nalézt pouze 31 takovýchto úspěšných respondentů. Vzhledem k tomu, že jsme zatím policisty testovali pouze jednorázově, bylo by potřeba opakovaných testů za účelem ověření jejich schopností. Nicméně, přesnost detekce pravdy poukazuje na možnou tendenci policistů být zaujatí vůči vyslýchaným osobám a posuzovat výpovědi častěji jako lživé než je tomu u zbytku populace.

Respondenti **nezakládali svá hodnocení na proměnných, jako je pohlaví, věk nebo domnělá inteligence podezřelého**. Mnohem **důležitější byly národnost** a skutečná pravdivost výpovědi podezřelých. Druhý faktor ukazuje, že respondenti byli skutečně schopni častěji správně určit lživé výpovědi. Jejich hodnocení však byla ovlivněna národností podezřelých. Podezřelé jiné národnosti než své vlastní považovali respondenti častěji za lháře, což potvrzuje výsledky ze zahraničního výzkumu stereotypního ohrožení (Najdowski, 2011). To může vést k častějšímu použití specifických metod výslechu, s potenciálně vyšším odstupem, nedůvěrou a ev. i využitím větší míry psychického nátlaku vyšetřujícím. To může v důsledku vyústit v menší kooperativnost vyslýchaného, ať již

v rámci daného vyšetřování či v budoucnu, vyšší distress, jež může vyšetřovaná osoba zažívat, ještě nad rámec úrovně vyplývající ze skutečnosti vyšetřování samotného. Může to vést k získání irelevantních informací, které vyšetřovaný udává jako snahu uniknout z dané situace. A ve své krajní podobě může dojít i vyššímu počtu falešných doznání ke spáchání trestného činu nevinými podezřelými (Davis, O'Donohue, 2003; Gudjonsson, 2003). Policisté, kteří by byli schopni uvědomit si tuto tendenci a dbát zvýšené opatrnosti při rozhodování se na základě svých stereotypních přesvědčení, by mohli být velmi nápomocní při minimalizaci těchto rizikových faktorů.

Mezi **stereotypy popsanými skupinou posuzovatelů**, bylo 5 významných pro rozlišování úspěšných a neúspěšných osob v detekci lži (mladý skinhead, mladý bezdomovec, muž odlišné národnosti, hlupák, starší vzdělaná žena). Úspěšnější řešitelé častěji správně posuzovali tyto typy podezřelých než neúspěšní. Zbývající 2 typy byly „mladá naivní dívka“ a „sympatický kluk“. Oba tyto podezřelí byli spíše mladí, dívka má typickou dětskou tvář, což potvrzuje heuristiku obličejových rysů (Vrij, 2004). Právě u těchto 2 osob se úspěšnější řešitelé mýlili častěji. Úspěšné a neúspěšné osoby v detekci pravdy se lišily také v 5 stereotypech (mladá naivní dívka, starší vzdělaná žena, mladý bezdomovec, muž odlišné národnosti, sympatický kluk), ale popsané 2 typy byly tentokrát signifikantní a úspěšní řešitelé je častěji označili za pravdomluvné, pokud opravdu mluvili pravdu. Typy „mladý skinhead“ a „hlupák“ byly úspěšnějšími řešiteli častěji určeny chybně. Respondenti, ať úspěšní nebo neúspěšní, nejčastěji považovali za lháře podezřelé jiné národnosti než své vlastní, ve skutečnosti byla výpověď těchto 2 podezřelých pouze jedenkrát považována za pravdivou.

Vzhledem k omezenému počtu vzhledových stereotypů, které byly do výzkumu zařazeny, je třeba k výsledkům přistupovat opatrně a brát je jako podklad pro možný širší výzkum, který by se hlouběji zaměřil na sociální percepci pachatele mezi příslušníky Policie ČR. Zajímavé by bylo také sledovat detekci lži ve vztahu ke kategorizaci uvedených vzhledových typů u jiné populace než policistů, aby bylo možné ověřit, zda výsledky u této skupiny jsou pro ni opravdu typické.

5. Závěr

Policisté jsou ovlivněni stereotypy a různými heuristikami, týkajícími se obličejových rysů a vzhledu. Další zkoumání v tomto směru by mohlo blíže objasnit procesy, kterými toto ovlivňování probíhá a formy, které jsou pro ně typické. Uvědomění si této tendence a dopadu, jaký může mít na podezřelého a na celý proces vyšetřování, by mohlo být prvním krokem ke snížení této tendence. Toto uvědomění by mohlo zlepšit informování o této tendenci, jejích principech a dopadech a dále systematictější výcvik, zaměřený na komunikaci a interakci ve vyšetřování, který by tyto tendence pomáhal zdůraznit a osvětlit. I proto jsme například po výzkumu u větší části policistů nabídly přednášku na téma detekce lži, která byla přijata a umožnila respondentům alespoň částečně reflektovat některé své myšlenkové stereotypy a zvýšit celkové povědomí o roli stereotypů v rozhodování.

LITERATURA

- Bar, M., Neta, M., & Linz, H. (2006). Very first impressions. *Emotion*, 6(2), 269–278.
- Bosson, J. K., Haymovitz, E. L., & Pinel, E. C. (2004). When saying and doing diverge: The effects of stereotype threat on self-reported versus non-verbal anxiety. *Journal of Experimental Social Psychology*, 40, 247–255.
- Croizet, J., Després, G., Gauzins, M., Huguet, P., Leyens, J., & Méot, A. (2004). Stereotype threat undermines intellectual performance by triggering a disruptive mental load. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30, 721–731.
- Davis, D., & O'Donohue, W. T. (2003). The road to perdition: Extreme influence tactics in the interrogation room. p. 897–996. In: W. O'Donohue, E. Levensky (eds.). *Handbook of forensic psychology*. New York: Academic Press.
- DePaulo, B. M., Stone, J. L., & Lassiter, G. D. (1985). Telling integratiating lias: Effects of target sex and target attractiveness on verbal and nonverbal deceptive success. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48, 1191–1203.
- Eagly, A. H., Ashmore, R. D., Makhijani, M. G., & Longo, L. C. (1991). What is beautiful is good, but...: A meta-analytic review of research on the physical attractiveness stereotype. *Psychological Bulletin*, 110(1), 109–128.
- Entman, R. M. (1990). Modern racism and the images of blacks in local television news. *Critical Studies in Mass Communication*, 7, 332–345.
- Gudjonsson, G. H. (2003). *The psychology of interrogations and confessions*. West Sussex: Wiley.
- Gumbhir, V. K. (2007). *But is it racial profiling?* New York: LFB Scholarly Publishing LLC.
- Inzlicht, M., McKay, L., & Aronson, J. (2006). Stigma as ego depletion: How being the target of prejudice affects self-control. *Psychological Science*, 17, 262–269.
- Kray, L. J., Galinsky, A. D., & Thompson, L. (2002). Reversing the gender gap in negotiations: An exploration of stereotype regeneration. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 87, 386–409.
- Levy, B. (1996). Improving memory in old age through implicit self stereotyping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 1092–1107.
- Najdowski, C. J. (2011). Stereotype threat in criminal investigations: Why innocent Black suspects are at risk for confessing falsely. *Psychology, Public Policy and Law*, 17(4), 562–591.
- Osborne, J. W. (2006). Gender, stereotype threat and anxiety: Psychophysiological and cognitive evidence. *Journal of Research in Educational Psychology*, 8, 109–138.
- Osborne, J. W. (2007). Linking stereotype threat and anxiety. *Educational Psychology*, 27, 135–154.
- Schmader, T., & Johns, M. (2003). Converging evidence that stereotype threat reduces working memory capacity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 440–452.
- Steele, C. M., Spencer, S. J., & Aronson, J. (2002). Contending with images of one's group: the psychology of stereotype and social identity threat. In M. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology*. San Diego: Academic Press.
- Stone, J., Lynch, C. I., Sjomeling, M., & Darley, J. M. (1999). Stereotype threat effects on black and white athletic performance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 1213–1227.
- Stone, J., & McWhinnie, C. (2008). Evidence that blatant versus subtle stereotype threat cues impact performance through dual processes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44, 445–452.
- Tomer-Fischman, T. (2010). Criminology “Cultural offense,” or no culture at all? *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 100(2), 475–520.
- Vrij, A. (2004). Why professionals fail to catch liars and how they can improve. *Legal and Criminological Psychology*, 9(2), 159–181.
- Yeung, N. C. J., & von Hippel, C. (2008). Stereotype threat increases the likelihood that female drivers in a simulator run over jaywalkers. *Accident Analysis & Prevention*, 40, 667–674.

THE EFFECT OF STEREOTYPES ON NONVERBAL DECEPTION DETECTION

L. MYNAŘÍKOVÁ, H. BOUKALOVÁ

ABSTRACT

The study looks at a relationship between the deception detection and the tendency to stereotypical evaluations based on someone's appearance. This presumption is based on social stereotypes research (e.g. Eagly, Ashmore, Makhijani, Longo, 1991), reporting a tendency to connect a person's outward with their characteristics and to expect people of a certain look to behave in a certain way. Respondents (n = 197) working in police departments in the Czech Republic completed a lie detection task. They evaluated veracity of the statements of various visual types of suspects in a set of 21 videos from a real investigation of a crime. The decision about truthfulness or deceitfulness of the person on particular video was based on the nonverbal behaviour. Results confirm that respondents have a tendency to truth or lie bias based on their profession. In the evaluation of videos, stereotypes played a significant role. The statements of suspects of a different ethnicity were considered deceitful more often than of others. The older suspects were considered more truthful than those of younger age. Research might be beneficial for training in professions that are in need of deception detection techniques and for understanding the influence of stereotypes on our thoughts and evaluation of others.

Keywords: lie detection, nonverbal behaviour, stereotypes, police, Czech Republic

EFFEKTE DER STEREOTYPE AUF ERKENNUNG VON LÜGEN DURCH NONVERBALES VERHALTEN

L. MYNAŘÍKOVÁ, H. BOUKALOVÁ

ABSTRAKT

Die Studie konzentriert sich auf die Beziehung zwischen der Erkennung von Lügen und der Tendenz, andere durch visuelle Stereotype zu beurteilen. Die Annahme basiert auf der Erforschung der sozialen Stereotypen (z.B. Eagly, Ashmore, Makhijani, Longo, 1991), die auf die Tendenz, das Aussehen von anderen Menschen mit vermutlichen Persönlichkeitsmerkmalen zu verbinden und spezifische visuelle Elemente mit bestimmten Eigenschaften zu kombinieren, aufmerksam macht. Die Respondenten (n = 197) arbeiten an verschiedenen Polizeidienststellen in der Tschechischen Republik. Sie sollten aufgrund nonverbaler Signale Lügen in Aussagen von 21 visuell verschiedenen Personen erkennen. Es handelte sich um Aufnahmen realer strafrechtlichen Ermittlungen. Die Forschungsergebnisse bestätigen frühere Ergebnisse, dass die Befragten auf der Grundlage ihres Berufs dazu neigen, öfter die Aussagen der Verdächtigen als Lüge zu bewerten. Bei der Auswertung der Videos spielten Stereotype eine wichtige Rolle. Aussagen von Verdächtigen verschiedener ethnischer Herkunft wurden häufiger als bei anderen Verdächtigen als Lüge betrachtet. Bei älteren Verdächtigen wurden weniger Lügen erkannt als bei jüngeren Verdächtigen. Die Resultate unserer Forschung können bei der Ausbildung in Berufen, die Methoden der Lügendetektion benutzen, aufschlussreich sein. Weiter kann auf das Verständnis der Auswirkungen von Stereotypen auf unseren Wahrnehmungen und Bewertungen anderer aufmerksam gemacht werden.

Schlüsselwörter: Lügenerkennung, nonverbales Verhalten, Stereotype, Polizei, Tschechische Republik

Mgr. Lenka Mynaříková, doktorské studium na katedře psychologie FF UK v Praze, odborný asistent na Masarykově ústavu vyšších studií při ČVUT v Praze a školním psychologem na ZŠ a SŠ, e-mail: l.mynarikova@centrum.cz. PhDr. Hedvika Boukalová, Ph.D., katedra psychologie FF UK v Praze, e-mail: hedvika.boukalova@ff.cuni.cz.

Tento výzkum byl realizován za finanční podpory Grantové agentury České republiky v rámci grantu č. P407/12/0697 a dále v rámci Programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově č. P07 Psychosociální aspekty kvality lidského života, podprogram Psychologické a sociální aspekty utváření životních drah, životních stylů a kvality života – determinanty a perspektivy a dále projektu Ministerstva kultury České republiky NAKI DF12P01OVV013 „Problémy právního postavení menšin v praxi a jejich dlouhodobý vývoj“.